

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ КОЛЕГІАЛЬНОГО РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ У ПРОВАДЖЕННІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Стабільний розвиток будь-якої галузі права залежить від того, як чітко сформульовані та реалізовані в змісті правових норм її принципи. Так, цивільне процесуальне право має ряд основних принципів, які визначають особливості його функціонування та розвитку: це принципи диспозитивності цивільного процесу, його змагальності, процесуальної рівності сторін та ін. Поряд із цим, цивільному процесуальному праву притаманні ряд принципів, які є міжгалузевими, або такими, що притаманні двом і більше галузям права: це принципи здійснення правосуддя лише судом, рівності всіх учасників перед законом і судом, незалежності суддів та підкорення їх тільки закону, національної мови судочинства тощо, зокрема, принцип колегіального розгляду справ.

Принцип колегіальності здійснення правосуддя закріплений у ст. 18 ЦПК України [3] та визначає порядок та підстави розгляду справ у порядку цивільного судочинства одноосібно суддею або колегіально у складі суддів залежно від виду провадження або від категорії справи. Так, відповідно до вимог цього принципу цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються одноосібно суддею, який є головуючим і діє від імені суду. До виключень із цього правила належать випадки, коли цивільні справи розглядаються колегією у складі одного судді і двох народних засідателів — це справи окремого провадження.

У судах інших інстанцій, зокрема, апеляційної, справи розглядаються колегією у складі трьох суддів, а у суді касаційної інстанції цивільні справи розглядаються колегією у складі не менше трьох суддів.

Цілком зрозумілим є встановлений законом порядок перегляду судових рішень у складі колегії суддів, враховуючи складність такого провадження. Тобто за загальним правилом провадження із перегляду судових рішень здійснюється колегіально, єдиним виключенням із якого є провадження у зв'язку із нововиявленими обставинами, що і стало об'єктом нашої наукової уваги.

Принципам цивільного процесуального права зрозуміло приділяється достатня увага науковців, у тому числі, О. Боннера, М. Гурвіча, В. Комарова, М. Штефана, але окремі аспекти їх реалізації в нормах права залишаються поза увагою, зокрем, і принцип колегіального розгляду цивільних справ в провадженні у зв'язку із нововиявленими обставинами.

Отже, метою даної статті є визначення проблем реалізації принципу колегіального розгляду цивільних справ в порядку провадження у зв'язку із нововиявленими обставинами та шляхів їх подолання.

Принципами права визначаються основні положення, якісні особливості, що обумовлюють характер цивільного процесуального права, порядок його застосування та перспективи його подальшого розвитку. Принципи як основні нормативні положення визначають структуру та істотні риси цивільного процесуального права, його загальні положення і зміст, охоплюють його норми й інститути, вказують мету та методи досягнення мети судочинства, характер і зміст діяльності суб'єктів, загальний напрям розвитку та подальшого удосконалення цієї галузі, і саме в принципах права сформульовані правові вказівки, які закріплюють повноваження суду при здійсненні ним правозастосовчої діяльності.

Сутність принципу колегіального розгляду справ в порядку цивільного судочинства полягає насамперед у тому, що розгляд і вирішення справи вимагає узгоджених дій більше ніж одного судді, які повинні дійти між собою згоди про вирішення справи та ухвалення судового рішення.

Так, законом встановлено, що у порядку колегіального розгляду справи відповідно до ст. 19 ЦПК України питання, що виникають під час розгляду справи колегією суддів, вирішуються більшістю голосів суддів, і при прийнятті рішення з кожного питання жоден із суддів не має права утримуватися від голосування та підписання рішення чи ухвали. При цьому, закон містить вимогу про непарний склад колегії суддів для забезпечення можливості встановити результати голосування.

Суддя, не згодний із рішенням, може письмово викласти свою окрему думку, але він не має право утримуватися від голосування і ухилитися від підписання рішення чи ухвали. Таким чином, забезпечується вимога щодо винесення колегіального висновку суду у справі.

Окрема думка судді, не згодного з рішенням, не оголошується в судовому засіданні, а приєднується до справи і є відкритою для ознайомлення. Сторони при оскарженні ухваленого рішення суду, можуть скористатися аргументами, зазначеними у цій окремій думці.

Якщо проаналізувати провадження у зв'язку із нововиявленими обставинами, слід відзначити, що це один із різновидів проваджень із перегляду судових рішень, які вступили в законну силу. До таких проваджень, окрім зазначеного, належать також касаційне провадження і провадження судових рішень Верховним судом (далі — ВС) України. Відповідно до чинного ЦПК України перегляд судових рішень у касаційному провадженні відбувається у складі колегії судів, як і в ВС України. Таким чином, у ЦПК України зберігається цілком виважений підхід до перегляду судових рішень, які набрали законної сили у складі колегії судів. Єдине виключення з цього правила безпідставно встановлене для провадження у зв'язку із нововиявленими обставинами, про що ми і зазначаємо у своїй роботі.

На нашу думку, перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами судового рішення суду першої інстанції, що було ухвалено суддею одноособово, слід теж здійснювати у складі колегії суддів. Так, колегія може визначити, чи наявні підстави для перегляду такого рішення, тобто визначити, чи мають істотне значення для справи нововиявлені у справі обставини та, у необхідному випадку, винести нове рішення у справі.

Обґрутовуючи свою думку про необхідність закріплення вимоги колегіального розгляду справ у провадженні у зв'язку із нововиявленими обставинами, ми виходимо із наступного. Провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами є одним із особливих у цивільному судочинстві, в процесі якого відбувається перегляд рішень та ухвал суду, а також судових наказів на підставі нових, виявлених вже після ухвалення рішення суду у справі обставин, що мають важливе значення. Це провадження має важливе значення для встановлення істини, проведення справедливого і неупередженого розгляду та вирішення справи, оскільки не всі обставини справи можуть бути відомі його учасникам на момент судового розгляду. Безумовно, об'єктивна оцінка всієї сукупності доказів у справі має важливе значення, тому встановлення тих обставин, що не були відомі та не могли бути відомими її учасникам під час її розгляду, може істотно вплинути на рішення суду. Внаслідок цього законом передбачено процесуальний порядок, в якому учасники провадження мають право звернутися до суду з вимогою про перегляд рішення суду, що вступило в законну силу.

Цивільне судочинство містить декілька проваджень, в яких відбувається перегляд винесених судових рішень, які вступили в законну силу або не набрали чинності, з метою встановлення законності та справедливості у справі. Основною метою будь-якого з цих проваджень є результат, якого прагнуть досягти учасники процесу — перегляд незаконного або необґрунтованого судового рішення і винесення законного та обґрунтованого. Зокрема, апеляційне провадження, в якому здійснюється перевірка законності та обґрунтованості рішення суду першої інстанції, тобто встановлюється наявність судових помилок, винесення судом першої інстанції рішення з порушенням норм матеріального або процесуального права. В провадженні у зв'язку із нововиявленими обставинами не передбачається перевірки якості судового рішення, а необхідність перегляду зумовлюється наявністю виявлених вже після його розгляду обставин, тобто відбувається перегляд справи на предмет відповідності винесеного судом рішення цій новій обставині справи. Таким чином, суд перевіряє судові рішення, яке вступило в законну силу, не з огляду на вимоги законності, обґрунтованості та відповідності висновків суду дослідженим матеріалам справи і додатко-

во наданим доказам, а в зв'язку із появою нововиявлених обставин, які суд не міг врахувати під час ухвалення рішення [1, с. 397-398].

Ще однією визначальною ознакою провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами є об'єкт такого перегляду — ним можуть бути судові рішення, які були винесені після розгляду судової справи і набрали законної сили, тобто або після апеляційного перегляду, або після закінчення строку апеляційного оскарження. Це пов'язано із сутністю провадження — нововиявлені обставини справи впродовж судового провадження у першій та другій інстанції можуть бути прийняті судом і враховані при встановленні істини та винесенні рішення. Після вступу рішення в законну силу такі обставини розглядаються тільки в порядку провадження у зв'язку із нововиявленими обставинами.

Об'єктом провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами можуть стати також рішення суду, які набрали законної сили та були виконані. І перегляд такого рішення суду, що вже було виконане, має здійснюватися судом колегіально з метою винесення законного і обґрунтованого рішення.

Отже, основною метою провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами слід визнати забезпечену законом можливість перегляду рішення суду, яке вступило в законну силу, на підставі виявлених у цій справі нових обставин, які істотно впливають на її сутність.

Обставини, з'ясування яких може потягти за собою перегляд судового рішення, є особливими і відрізняються від усіх інших істотними ознаками. Нововиявлені обставини слід відрізнити від інших нових обставин за такими критеріями, як: часовий фактор; зв'язок із предметом доказування та істотний вплив на винесене судові рішення у справі. Так, нововиявлені обставини повинні бути входити до предмету доказування у справі, тоді як нові обставини не могли входити у предмет доказування, оскільки не існували на момент судового розгляду, не могли бути прихованими для суду та учасників процесу і повинні мати істотний вплив на винесене судові рішення у справі. Вплив нововиявлених обставин на ухвалене раніше рішення суду визначається його можливою зміною або скасуванням. Саме істотність для справи є однією із визначальних ознак обставин, що можуть бути визнані нововиявленими у справі.

Науковці визначають істотні для справи обставини як такі, при дослідженні яких суд міг винести повністю або частково протилежне рішення [1, с. 398]. Інші вказують на те, що істотне значення для справи мають ті факти, які ставлять під сумнів або заперечують узагальнені висновки суду [2, с. 438-439].

Нововиявленими можуть бути обставини, що обґрунтовують вимоги або заперечення сторін чи мають інше істотне значення для правильного вирішення справи, які існували на час постановлення рішення, ухвали чи судового наказу, але про них не знали і не могли знати заявник і суд. Основною вимогою, якою сторони повинні обґрунтовувати значення обставин, як нововиявлених у справі є те, що вони обов'язково повинні вплинути на вирішення справи по суті та як наслідок привести до перегляду рішення, ухвали чи судового наказу, після чого можливо буде винесено принципово інше нове рішення, ухвала чи судовий наказ. Але як визначити істотність впливу нововиявленої обставини на судові рішення?

На нашу думку, для того, щоб визначити, чи є така нововиявлена обставина такою, що істотно впливає на судові рішення, слід визначити ознаки обставин, що є нововиявленими: вони можуть спростувати факти, прийняті судом до уваги та використані як підстави або мотиви винесення судового рішення; або стати додатковим підтвердженням чи достеменно доводить факти, не прийняті судом до уваги при винесенні судового рішення; або визначити нові обставини справи, щодо яких істина встановлена не була і які не знайшли своє вирішення в судовому рішенні, але є такими, що визначені вимогами позивача.

Визначення питання про відповідність заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами вимогам ст. 364 ЦПК України і вирішення питання про відкриття відповідного провадження повинно вирішуватися суддею-доповідачем, а питання про відкриття провадження — колегією суддів, після чого у порядку провадження у справі досудового розгляду повинні вирішуватися питання про підготовку справи до судового розгляду і можливість примирення сторін. Таким чином, ми забезпечуємо загальну стадійність цивільного процесу, принципи диспозитивності та змагальності, а також принцип колегіального розгляду справ у порядку ци-

вільного провадження. Слід зауважити також те, що об'єктом перегляду у провадженні у зв'язку з нововиявленими обставинами можуть стати рішення суду, що набрали законної сили і які могли бути вже виконані, що зумовлює необхідність колегіального розгляду такої справи.

Отже, виходячи з наведеного вище, доцільним уявляється закріплення вимоги колегіального розгляду справи із перегляду судових рішень у зв'язку із нововиявленими обставинами, а також забезпечення процедури загальної стадійності цивільного процесу — стадій відкриття провадження, провадження досудового розгляду справи і судового розгляду справ у провадження у зв'язку із нововиявленими обставинами.

У висновку хочеться також підкреслити, що існування інституту колегіального розгляду справ у цивільному судочинстві має важливе загальнотеоретичне і практичне значення. Розгляд справ при перегляді судових рішень у складі колегії суддів є ефективним та необхідним, особливо при перегляді судових рішень, що набрали законної сили.

Використана література:

1. *Гражданский процесс*: [учебник] / [под ред. М. А. Вукот]. — М.: Юристь, 2004. — 459 с.
2. *Алехина С. А.* Гражданское процессуальное право: [учебник] / С. А. Алехина, В. В. Блажеев и др.; [под ред. М. С. Шакарян]. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. — 584 с.
3. *Цивільний процесуальний кодекс від 18 березня 2004 року // Відомості Верховної Ради України.* — 2004. — № 40. — Ст. 492.

Ізарова І. О. Проблеми реалізації принципу колегіального розгляду цивільних справ у провадженні у зв'язку із нововиявленими обставинами.

Стаття присвячена дослідженню проблем реалізації принципу колегіального розгляду цивільних справ у провадженні у зв'язку із нововиявленими обставинами, зокрема, обґрунтуванню необхідності закріплення вимоги колегіального їх розгляду у порядку такого перегляду судових рішень.

Ключові слова: принцип колегіального розгляду цивільних справ, провадження у зв'язку із нововиявленими обставинами.

Изарова И. А. Проблемы реализации принципа коллегиального рассмотрения гражданских дел в производстве по вновь открывшимся обстоятельствам.

Статья посвящена исследованию принципа коллегиального рассмотрения дел в производстве в связи с вновь открывшимися обстоятельствами, в частности, обоснована необходимость закрепления обязанности коллегиального их рассмотрения в порядке такого пересмотра судебных решений.

Ключевые слова: принцип коллегиального рассмотрения гражданских дел, производство по вновь открывшимся обстоятельствам.

Izarova I. The Issues of Implementing the Principle of Peer Review in Newly Identified Circumstances.

The article deals with the principle of peer review of cases in production due to newly identified circumstances, in particular, the necessity of securing the collective responsibilities in order of their consideration of the review of judicial decisions.

Sustainable development of any field of law depends on exactness of definition and implementation in the sense of law principles. Thus, civil procedural law has a range of basic principles that define the features of its operation and development: the principles of optionality in civil process, its competitiveness, procedural equality of parties and others. At the same time, civil procedural law inherent in a number of principles which are interbranch, or those that are inherent in two or more branches of law: the principles of justice only by the court, equality of all participants before the law and justice, independence of judges and their subordination only to the law, national language of justice and others., in particular, the principle of peer review cases.

The principle of collective administration of justice is enshrined in Art. 18 of Civil Procedure Code of Ukraine and determine the procedure and grounds for proceedings in civil cases by a single judge or panel of judges based on the type of proceeding or category of case. Therefore, in accordance with this principle civil cases in courts of first instance are considered by a single judge who is presiding and acting on behalf of the court. By exception to this rule are cases where civil cases are heard by a panel of one judge and two people's assessors — these are cases of separate proceedings.

In the courts of other instances, including appeals, the cases are heard by a panel of three judges and the court of cassation civil cases are heard by a panel of no less than three judges.

The defined procedure for review of judicial decisions in the panel of judges is quite clear, given the complexity of the proceedings. That is a general rule, the proceedings of the review of judicial decisions are made collectively, the only exception of it is proceeding in connection with the new circumstances, that is the object of our research attention.

It was defined the issue of compliance of application for review of judgment in connection with the new circumstances with the requirements of art. 364 CPC of Ukraine and should be decided by the judge-rapporteur, and the opening of the proceedings — by a panel of judges, and then in the order of proceedings issues in preliminary consideration should be settled on the preparation of the case to trial and the possibility of reconciliation parties. Thus, we provide general phasing of civil process, principles of optionality and competitiveness, and the principle of collective review in civil proceedings. It should be noted also that the subject of review in proceedings in connection with the new circumstances may be decisions of a court, which entered into force and which could be already done that necessitates peer review of this case.

Thus, based on the above, it is appropriate to consolidate the requirements of peer review proceedings of court decisions in connection with new circumstances and provide the procedure of general phasing of civil process — phases of opening proceedings, pre-trial proceedings and proceedings of cases in connection with new circumstances.

In conclusion, we emphasize that the existence of institute of peer review in civil proceedings has an important general theoretical and practical importance. The proceeding of cases with review of judicial decisions by the panel of judges is effective and necessary, especially in review of court decisions, which entered into force.

Key words: principle of peer review of civil cases, the production of newly diagnosed circumstances.